

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 36

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 36. — Рівне: РДГУ, 2007. — 188 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем реалізації психолого-педагогічних ідей Л.С.Виготського на сучасному етапі реформування освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 26. 01. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

10. Савенков А.И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. – СПб., 2004.
11. Фребель Ф. Будем жить для своих детей. – М., 2001.
12. Фрейдкин И.С. Ознакомление с явлениями неживой природы // Содержание и методы умственного воспитания дошкольников / Под ред. Н.Н. Поддякова. – М., 1980. – С. 120-146.

Резюме. Стаття посвящена проблемі застосування дослідницького методу в навчанні дітей старшого дошкільного віку. Її використання розглядається автором як один з можливих шляхів підвищення розвиваючого потенціалу навчання, реалізації принципів розвиваючого навчання, сформульованих Л.С. Виготським.

Ключевые слова: розвиваюче навчання, дослідницький метод навчання, навчальне дослідження.

Summary. Article is devoted to a matter of applying of exploratory method in the tuition the elder children of pre-school age. It using is considered by author as one of the possible ways of the increase of developing potential of tuition, the realizations of the principles of developing tuition formulated by L.S.Vygotskiy.

Key words: developing tuition, exploratory teaching method, educational research.

Одержано редакцією 22.12.2006.

УДК: 372. 036

Л. А. ЯНЦУР, Н. П. ФАРИНА

Л. С. ВИГОТСЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

Резюме. Стаття присвячена вивченню поглядів Л. С. Виготського на проблему дитячої творчості.

Ключові слова: дитяча творчість, художня творчість, творча уява, зображувальна діяльність, інтерес, музика.

Постановка проблеми. Проблема творчості є досить актуальною на сучасному етапі. Реформування освіти в Україні, зокрема системи дошкільного виховання, висовує розвиток творчої особистості дитини як одне з пріоритетних завдань. “головна мета національної дошкільної освіти, - вказується в Коментарі до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, - створити сприятливі умови для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї цілісного ставлення до світу Природи, Культури, Людей, Самої Себе” [3, 14].

Творчість – це найскладніший і найменш розроблений вид діяльності. Дана проблема висвітлюється у філософському, психологічному і педагогічному аспектах. У філософській літературі творчість трактується як активна цілеспрямована діяльність, яка забезпечує принципово нові, в контексті даної культури, і соціально значимі результати та сприяє самореалізації людини, розвитку її здібностей. На думку Л.В. Яценко, поняття творчості не співпадає повністю з поняттям діяльності, так як останнє включає в себе елементи репродуктивного дублювання дій і результатів.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні тлумачення творчості. Всі вони зводяться до того, що це: вища форма психічної активності, самостійності, здібність створювати щось нове, оригінальне (Н.С. Лейтес); що це діяльність, яка дає нові, оригінальні продукти високої суспільної цінності (Б.М. Теплов); і що дати єдине правильне визначення, об’єктивне тлумачення творчої діяльності для всіх випадків неможливо, так як прояви творчості дуже багатогранні (І.П. Волков).

Психолого-педагогічні основи розвитку дитячої творчості найповніше розкриваються в працях відомого вітчизняного психолога Л.С. Виготського.

Мета статті проаналізувати погляди Л.С. Виготського на проблему дитячої творчості.

Виклад основних положень.

Л.С. Виготський в кінці 20-х років створив оригінальну теорію психічного розвитку дитини. Основні ідеї цієї теорії стали фундаментом наукової школи Л.С. Виготського. Одна із основних таких ідей зв’язана зі ствердженням творчого характеру діяльності людини взагалі і дитини зокрема. Перш за все Л.С. Виготський досить розгорнуто обґрунтовує дуже важливі для психології й педагогіки деякі положення.

По-перше, розкриває значення уяви для здійснення людиною творчої діяльності. “При цьому, - пише Л.С. Виготський, - в основному все, що оточує нас і що зроблено рукою людини, весь світ культури, на відміну від світу природи, - все це є продуктом людської уяви і творчості, яка ґрунтується на цій уяві” [1; 5].

По-друге, показує наявність творчого начала у повсякденному житті всіх людей: творчість є необхідною умовою їх існування. Саме творча діяльність людини, - вважає Л.В. Виготський, - робить її істотою, зверненою в майбутнє, створюючи його і видозмінюючи своє сьогодення. Звичайно, найвище вираження творчості до цього часу доступне лише небагатьом вибраним геніям людства, але у повсякденному оточуючому нас житті творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за його межі і в чому полягає хоча б крихта нового, зобов’язане своїм створенням творчому процесу людини. „Якщо так розуміти творчість, - пише далі Л.С. Виготський, - то легко помітити, що творчі процеси виявляються в усій своїй силі вже в самому ранньому дитинстві. Одне із дуже важливих питань дитячої психології і педагогіки – це питання про творчість у дітей, про розвиток цієї творчості і про значення творчої роботи для загального розвитку і дозрівання дитини.” [1, 7].

По-третє, характеризує зв’язок уяви (чи фантазії) і дійсності. Л.С. Виготський переконливо показує, що будь-який фантастичний образ має в собі ті чи інші риси реальної дійсності, спирається на досвід людини,

відображає його емоційний настрій.

По-четверте, детально описує психологічний механізм творчої уяви. Цей механізм включає в себе виділення окремих елементів предмету, їх зміни (наприклад, перебільшення; зменшення), поєднання змін елементів в нові цілісні образи, систематизацію цих образів і їх “кристалізацію” в предметному втіленні. Добре відомі “муки творчості” саме і зв’язані з прагненням образів уяви до втілення. “Це і є дійсна основа і рушійна сила творчості”, - пише Л.С. Виготський. [1, 34] Він розглядає уяву важливим показником розвитку творчих здібностей дітей. Здібність до незвичайного комбінування елементів дійсності, надання речам нових функцій, створення аналогів, яких немає в реальності, визначають головні ознаки творчого процесу. Саме дошкільний вік є найсприятливішим для розвитку творчої уяви. Природна умова задовольнити свою допитливість, дізнатися, відкрити, зрозуміти, досягнути Всесвіт змушує дитину шукати спосіб вийти за межу баченого, почутого, свого поки що незначного особистого досвіду. Вигадка, уява дають їй змогу створювати неповторну красу уявних картин бажаного, забезпечують позитивні емоції, допомагають бачити себе розумною, сміливою, відважною, винахідливою.

У загальній проблемі творчості виділяється проблема дитячої зображувальної творчості. Дана проблема розкривається в роботах Є.О. Фльоріної, Н.П. Сакуліної, Н.О. Веллугіної, Т.Г. Казакової та інших. Зокрема Є.О. Фльоріна однією з перших дала визначення дитячої творчості в зображувальній діяльності. Вона стверджувала, що дитина не пасивно копією оточуюче, а переробляє його в зв’язку з нагромадженим досвідом і відношенням до зображуваного.

Переважаючим видом дитячої творчості в ранньому віці Л.С. Виготський вважає малювання. Характеризуючи зображувальну діяльність дитини він визначає 4 форми дитячої творчості:

- 1) будь-який витвір уяви, який базується на певних елементах дійсності, що мають місце в попередньому досвіді;
- 2) дана форма пов’язана і з реальністю, і з фантазією (продукт дитячої фантазії дорослий розглядає як реальний предмет);
- 3) пов’язана з емоційною сферою, і цей зв’язок має подвійний характер (навколишнє середовище викликає у дитини емоції, які вона реалізує в зображувальній діяльності. Отриманий результат знову викликає емоційний відгук на дійсність);
- 4) витвір фантазії, який є сумою комбінаційних дій (такого зображення в дійсності не існує).

Дитяча творчість має свої особливості і не може повністю відповідати критеріям творчості дорослих. На відміну від художника процес дитячої творчості не дуже розгорнутий в часі. Творчий процес дитини проходить на „одному диханні”. Дитина дає швидкий розряд своїм почуттям і, на думку Л.С. Виготського, „творить в один прийом”. І все ж таки, яким би коротким не був цей прийом, в ньому є певні грані, що ніби завершують якусь частину виконаного, і кожна з частин потребує особливого підходу. У творчому процесі дитини можна виділити такі ж етапи, які характерні для творчої діяльності художника. Це накопичення початкових уявлень з вибраної теми, виникнення задуму як і в художника має місце і в діяльності дитини. Але якщо у художника після появи задуму йде період його виношування, обдумування змісту і засобів виконання, то у маленької дитини цей період найчастіше відсутній. Чим менша дитина, тим швидше вона приступає до виконання задуманого. Вона ще не може передбачити результат роботи і хід її виконання. Попереднє обдумування, планування роботи поєднується з процесом виконання. Тому у творчості дітей часті випадки заміни змісту роботи в процесі зображення, включення в малюнок деталей, які не відносяться до образу. Старший дошкільник здатний до деяких елементів попереднього продумування і змісту, і засобів виконання. Він вже може самостійно вирішити, що буде малювати чи ліпити – за власним вибором чи на задану тему, що в темі є головним, з чого слід почати, як розмістити зображуваний предмет. В процесі роботи дитина реалізує цей план, доповнюючи його у відповідності до змісту. Отже, всі етапи творчого процесу є і в діяльності дитини, але співвідношення цих етапів інше, ніж у дорослого художника.

Л.С. Виготський відмічає ще одну суттєву ознаку дитячого малюнку – „дитина малює з пам’яті, а не з натури. ... Вона малює те, що знає про річ, те, що їй здається в речі найсуттєвішим, а зовсім не те, що бачить чи, що вона, як правило, уявляє собі в речі...” [1, 67]. Дитина може малювати маму, яка сидить поряд, ні разу не поглянувши на неї. А.В. Бакушинський пояснює це тим, що дитина творить реальну дію. Її цікавить перш за все процес дії, а не результат. В цей період дії дитини характеризуються сильним емоційним забарвленням. Продукти творчості відзначаються схематизмом і являють собою узагальнені символи речей. Їх зміни і дії не відтворюються. Про це або розповідається, або це показується в грі. Творчість навіть самої обдарованої дитини і за змістом, і за виконанням дуже відрізняється від творчості дорослого художника. Якщо розглядати дитячу діяльність з позицій об’єктивної новизни і значимості, то, звичайно, її не можна назвати творчістю. Малюнки, поробки дітей – це не твори мистецтва, вони не мають художньої цінності. З цього приводу існував цілий напрямок в психології і педагогіці, який заперечував можливість творчості у дошкільному віці. Проте багато вчених притримувались інших поглядів. Вони стверджували, що дитяча творчість досконала своєю суттю. Дитина, наслідуючи багатий досвід людства, повторюючи етапи його розвитку (біогенетична теорія), лише проявляє цей родовий досвід у різні періоди свого життя. Тому дитяча продукція, являючись конкретним втіленням родового досвіду, досконала і рівноцінна діяльності дорослого. Тому вони заперечували необхідність будь-якого впливу на діяльність дітей, тобто повністю ігнорували роль дорослого в розвитку творчості малят. Теорія вільного виховання в художній діяльності мала різні обґрунтування. Одне з них – визнання досконалості

художньої діяльності дитини.

Своєрідним проявом тієї ж позиції стала дискусія, яка розгорнулася у 60-ті роки на сторінках журналу „Творчість”, що розпочалася зі статті відомого художника М.М. Жукова „Ні, це мистецтво”. Художники, побачивши втрати в дитячій творчості, які були викликані втручанням дорослих, виступили проти всякого навчання малюків. Сталося те, про що у 40-ві роки попереджувала Є.О. Фльоріна, талановитий педагог, яка тонко відчувала дитячу образотворчу діяльність. Навчання „висушило” дитячу творчість. Н.П. Сакуліна, визнаючи правомірність критики в адресу педагогів, довела, що потрібен і можливий пошук таких шляхів взаємодії, які з одного боку збережуть переваги дитячої творчості, а з іншого – допоможуть дитині оволодіти засобами самовираження. Лише в такому випадку можливий повноцінний розвиток дитини і, зокрема, творчий. При цьому, вслід за Л.С. Виготським, Б.М. Тепловим, Є.О. Фльоріною і ін., вона визнавала своєрідність дитячої творчості. В результаті дискусії більшістю була прийнята така позиція: признання суб'єктивності дитячої творчості. Дитина не відкриває нічого нового для світу дорослих, але вона робить відкриття для себе. Тому стосовно діяльності дитини правомірно використовувати термін „творчість”, обмежуючи її словом „дитяча”. Н.О. Ветлугіна вважає, що відкриваючи нове для себе, дитина водночас відкриває дорослим нове про себе і тому відношення до дитячої творчості повинно бути педагогічним. При цьому в оцінці дитячої творчості акцент слід робити не стільки на результат, скільки на сам процес діяльності. Саме тому Н.П. Сакуліна формування таких якостей особистості, як самостійність, активність, ініціатива, які проявляються в процесі діяльності, розглядає як обов'язкові складові творчості.

В останні роки чітко позначилася позиція безумовного визнання самоцінності дитячої творчості без поблажливого слова „дитяча”. Поява цієї позиції пов'язана з уточненням більш загальної проблеми – розуміння психології дитинства, змісту і значення цього періоду в житті людського суспільства. В останні роки намічається своєрідний перегляд відносин між світом дорослих і світом дитинства. За останні роки визнається право на рівноцінне існування і взаємодії зі світом дорослих на нових принципах (В.А. Петровський [6], А.Б. Орлов [5]). У світлі цієї позиції не варто розуміти дитинство лише як підготовку дитини до дорослого життя, а відношення до нього дорослих – лише у плані забезпечення поступового дорослішання дітей. Цінності світу дитинства важливі і для дорослих. Відомий психолог Г.Г. Кравцов розглядає творчість у тісному зв'язку з розвитком особистості дитини. Людина розвивається як особистість з перших днів життя. Розвиток – спосіб існування особистості.

Надзвичайно важливою умовою всякої творчості, в тому числі і зображувальної, Л.С. Виготський вважає принцип свободи. „Це значить, - пише він, - що творчі заняття дітей не можуть бути ні обов'язковими, ні примусовими і можуть виникнути тільки з дитячих інтересів.” [1, 74].

Таким чином, зображувальна творчість дітей нерозривно пов'язана з їх інтересами до цієї діяльності. Саме в творчості дитини, - як вказує Є.О. Фльоріна, - розкривається її інтерес. Віра педагога в сили дитини сприяє розвитку у дітей інтересу до зображувальної діяльності. Л.С. Виготський так пише про це: „Психологічний закон проголошує: перш, ніж ти захочеш залучити дитину до будь-якої діяльності, зацікав її нею, потурбуйся про те, щоб виявити, що вона готова до цієї діяльності, що в неї напружені всі сили, необхідні для неї, і що дитина буде діяти сама, педагогу залишається керувати і спрямовувати її діяльність. Навіть зовнішня міміка інтересу показує, що інтерес означає не що інше, як розташування і приготування організму до відомої діяльності, яке супроводжується загальним підвищенням життєдіяльності і почуття задоволення. Той, хто слухає з інтересом, затримує подих, спрямовує вуха у бік того, хто говорить, не зводить з нього очей, залишаючи всяку іншу роботу, рух і, як, як говорять „весь перетворюється в слух”. Це і є найяскравішим вираженням повного збору організму в одну точку, повного перетворення його в один рід діяльності” [2, 118].

Отже, для формування і розвитку творчої зображувальної діяльності необхідно сформувати психологічну і практичну готовність, інтерес до даної діяльності. Важливо, щоб все, що дитина сприймає, викликало в неї інтерес, сприяючи при цьому формуванню і втіленню задуму.

Таким чином, в новому демократичному утворенні основною фігурою, згідно Л.С. Виготського, є сама дитина як суб'єкт власної діяльності; вихователь, користуючись великими можливостями соціального середовища, в якому живе і діє дитина, може спрямовувати і керувати особисто її діяльністю з метою її дальнішого розвитку. Ці дійсно нові для того часу психологічні установки Л.С. Виготського поступово конкретизувалися і поглиблювалися на протязі всієї його діяльності. Проте, в наступні роки протягом декількох десятиріч під впливом авторитарно-бюрократичної державної системи демократичні шляхи нашої освіти були суттєво перевернуті і деформовані – воно перетворилось в одноманітну казарменну організацію, де діти стали лише об'єктами регламентуючих маніпуляцій педагогів. Психологічний закон виховання і навчання, сформульований Л.С. Виготським, поступово порушувався, став забуватися.

Становище суттєво змінилось, коли на хвилі загальної демократизації всіх сфер суспільного життя в навчальних закладах стали ламатися авторитарно-командні педагогічні стилі, коли почала оформлятися педагогіка співробітництва. Ряд важливих ідей оновлюючої освіти були зв'язані зі ствердженням пріоритетності суб'єктивності і особистості дитини в процесі організації її виховання і навчання. Ці ідеї ми вважаємо особливо співзвучними тим психолого-педагогічним установкам, які знаходимо у працях Л.С. Виготського. Згідно його вчення, педагог може цілеспрямовано виховувати дітей лише при постійному співробітництві з ними, з їх середовищем, з їх бажаннями і готовністю діяти самим разом з педагогом. Ця фундаментальна ідея суперечить вимогам авторитарної педагогіки, згідно якої педагог нібито може безпосередньо ефективно впливати на

дитину, виходячи із своєї навчально-виховної мети, без врахування мотивів, інтересів і готовності дитини здійснювати власну особисту діяльність.

Вказуючи на психологічну спорідненість процесів художньої творчості і сприймання мистецтва, Л.С. Виготський заклав психологічні основи сучасного естетичного виховання. Нерозривність і взаємозумовленість двох сторін естетичного виховання – дитячої творчості і вивчення кращих творів мистецтва – являється азбукою кращих систем художнього розвитку дітей.

Проте сучасна масова школа ще далека від розуміння і втілення цього принципу. Так, наприклад, в шкільному курсі літератури практично відсутній момент дитячої літературної творчості. На уроках образотворчого мистецтва дитяче малювання слабо зв'язане з елементами мистецтва і історією образотворчого мистецтва. На уроках музики відсутнє дитяче музикування (є лише навчання техніці виконання готових музичних творів).

“Якби призначення картини полягало лише в тому, - пише Л.С. Виготський, - щоб пестити наше око, а музики – викликати приємні відчуття нашому вуху, то сприймання цих видів мистецтв не викликає ніяких труднощів і всі крім сліпих і глухих мали б однакові можливості для сприймання цих мистецтв”. [2, 278]. Христіансен наголошує на тому, що розважати наші почуття не складає кінцевої мету художнього задуму. Основне в музиці це нечуте, в пластичному мистецтві – небачене і невідчуте.

Л.С. Виготський рішуче протестує проти того, що творчість є правотою ораних: “Якщо розуміти творчість в його істинно психологічному сенсі, як створення нового, легко прийти до висновку, що творчість є справою певною мірою всіх, вона ж є нормальним і постійним супутником дитячого розвитку”. [1, 32] З цього випливає оптимістична педагогічна ідея, зв'язана з вихованням творчих здібностей дітей. Досить характерним є наступне зауваження Л.С. Виготського: “Типові особливості дитячої творчості з'ясовуються найкраще не на вундеркіндах, а на звичайних нормальних дітях”. [1, 32]

Л.С. Виготський висловлює ще одну цікаву думку: відносно виховання голосу все більше вкорінюється той погляд, що від народження кожна людина наділена ідеальним голосом, який має такі можливості, котрі в багатьох разів переважають найвищі досягнення вокального мистецтва. Людське, нормально організоване горло є найвеличнішим музичним інструментом у світі, і якщо ми всі говоримо жажливими голосами, то це відбувається виключно від того, що завдяки крику, невірному поставленому диханню, умовам розвитку і одягу ми ніби псуємо початково даний нам голос. І найобдарованішими в голосовому відношенні виявляються не ті, які з самого початку наділені кращим голосом, а ті, яким випадково вдалося його зберегти. Шаляпінський голос, на думку Булдіна, складає не рідкісний дар, а рідкісний випадок збереження загального дару. “Колись людський голос досягне такої музичної досконалості, - пише Л.С. Виготський, - що всі наші уявлення про мову ангелів залишаться далеко позаду”. [2, 300]

Психологічну різницю між творцем і слухачем музики, між Бетховеном і кожним із нас прекрасно визначив Толстой і вказав цим на важливу для художнього виховання думку про необхідність відреагувати на кожне враження про дійсність мистецтва.

Висновки.

Отже творчість являє собою якісно вищий ступінь будь-якої діяльності. Зображувальна і музична діяльність дитини набуває художньо-творчого характеру в міру оволодіння способами дії. Продуктом художньо-творчої діяльності є художній образ. Шлях до творчості пролягає через позитивні емоції, які впливають не лише на відношення дітей до процесу зображення, викликаючи в них інтерес, а й на формування художніх здібностей.

Закладені Л.С. Виготським психологічні основи сучасного естетичного виховання вказують на психологічну спорідненість процесів художньої творчості і сприймання мистецтва, зокрема образотворчого і музичного.

Таким чином, творчий розвиток являє собою загальну та ведучу форму дитячого розвитку. Тому розвиваюча освіта в будь-якому випадку має спрямувати дитину до перспективи саморозвитку, розширення її свідомості на засадах творчої діяльності.

Тому погляди Л.С. Виготського на проблему дитячої творчості, висловлені більше 70-ти років тому, до цього часу зберігають своє наукове значення і є актуальними. Вони лежать в основі організації педагогічного процесу з розвитку творчих здібностей дітей до образотворчої і музичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виготський Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. Книга для учителя. 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991.
2. Виготський Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. /Наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003.
4. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст. – М.: Педагогика, 1971.
5. Орлов А.Б. Психология детства: новый взгляд. Творчество и педагогика. Материалы всесоюзной научно-практической конференции. – М., 1988. – С. 3-10.
6. Петровский В.А. Личность в психологии. – Ростов-на-Дону, 1996.
7. Сакулина Н.П. Рисование в дошкольном детстве. – М.: Просвещение, 1965.
8. Флерина Е.А. Изобразительное творчество детей дошкольного возраста. – М.: Учпедгиз, 1956.

9. Флерина Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961.

10. Художественное творчество и ребенок. Монография. / Под ред. Н.А. Ветлугиной. – М.: Педагогика, 1972.

Резюме. Стаття посвящена изучению взглядов Л.С. Выготского на проблему детского творчества.

Ключевые слова: детское творчество, художественное творчество, творческое воображение, изобразительная деятельность, интерес, музыка.

Summary. The article presents views on the problem of the child's creative work according to the L.S. Vygotskiy.

Key word: a child's creative work, art's, creative magination, imitative art's, interest, music.

Одержано редакцією 08.12.2006.

УДК: 371. 21

Н. В. МАЛІНОВСЬКА

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЕВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Резюме. Стаття присвячена мотиваційному компоненту в навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку. У статті розглядаються поняття „мотив” і „мотивація”, типи і вікові особливості мотивації, а також фактори, які впливають на формування мотивації.

Ключові слова: мотив, мотивація, навчально-мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Важливою умовою організації навчально-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку є формування мотиваційно-спонукального механізму. „Діяльності без мотиву не буває; „невмотивована діяльність” – це діяльність ... з суб'єктивно схованим мотивом” [5, 102]. Все, що ми говоримо, ми говоримо для чогось, для когось, чомусь, тобто ми керуємося певною метою і мотивом. У цьому зв'язку будь-яка мовленнєва задача чи вправа, що пропонується дитині, повинна бути мотивована, треба чітко визначити мотив говоріння.

Метою нашої статті є аналіз мотиваційного аспекту навчально-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.

Виклад основних положень. Проблеми мотивації розглядаються у наукових працях Д.Н.Богоявленського, Л.І.Божович, Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, А.К.Маркової, С.Л.Рубінштейна, Г.І.Щукіної та ін. сучасні вчені розглядають поняття мотивації як сукупність потреб, інтересів, мотивів, які спонукають особистість до активності та визначають її спрямованість. За своїми проявами і функціями в регуляції поведінки мотивуючі фактори можуть бути поділені на відносно самостійні класи (А.В.Петровський [9]). Перший клас – це аналіз прояву потреб та інстинктів як джерела активності. Другий клас – це прояв мотивів, як причин, що визначають вибір спрямованості поведінки. Третій клас – це прояв емоцій, суб'єктивних хвилювань (прагнень, бажань і т.п.) і установок у поведінці суб'єкта (Р.С.Немов [8]).

Будь-яка форма поведінки може бути обґрунтована як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. При внутрішній мотивації в якості висхідного та кінцевого пунктів пояснення її виступають психологічні властивості суб'єкта поведінки, при зовнішній – зовнішні умови та обставини його діяльності [8].

У першому випадку мова йде про мотиви, потреби, цілі, наміри, бажання, інтереси і т.д., в другому – про стимули, що виходять із ситуації, яка склалася. Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість та стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети. З цього приводу С.Л.Рубінштейн писав: „Мотивація – це опосередкована процесом її відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Через свою мотивацію людина влітається в контекст дійсності” [10, 29].

Характер мотивації може бути безпосереднім (інтерес до нового, активність, допитливість, вияв творчих сил і здібностей тощо) та опосередкованим (використання інформації для вирішення практичних завдань, самоствердження, визнання тощо).

Л.С.Виготський [2] трактує мотив як дійове афективно-вольове підґрунтя мовленнєво-розумової діяльності. На думку А.К.Маркової [6], мотив – це спрямованість активності на предмет, внутрішній психічний стан людини, прямо пов'язаний з об'єктивними характеристиками предмета, на який спрямована активність. Як складова частина мотивації, мотив, за визначенням О.М.Леонтьєва [5], – це об'єкт, що відповідає тій чи іншій потребі і який спонукає та спрямовує діяльність людини. Мотиви виконують подвійну функцію: перша полягає в тому, що вони спонукають і спрямовують діяльність, а друга – в тому, що вони надають діяльності суб'єктивного змісту.

У роботі „Розвиток мотивів навчальної діяльності дитини” О.М.Леонтьєв обґрунтовує відмінність між окремими видами мотивів, між характерними рисами, що визначають сутність та роль мотивів у навчальній діяльності дітей. На думку О.М.Леонтьєва, необхідно враховувати те, з якими мотивами ми стикаємося, – „зрозумілими” чи „реально діючими”. Дитина часто добре розуміє, для чого потрібно вчитися („зрозумілий” мотив), але ця обставина ще не спонукає її займатися цим видом діяльності. А коли знання стає спонукою, маємо справу вже з діючим мотивом. Тільки зрозумілі мотиви при певних умовах стають мотивами діючими. О.М.Леонтьєв з цього приводу висловлює таку думку: „Чи не полягає взагалі мистецтво виховання у створенні правильного поєднання „зрозумілих” і „реально діючих” мотивів, а разом з тим в умінні своєчасно надавати більшого значення успішному результату діяльності, щоб цим забезпечити перехід до більш високого типу

З М І С Т

<i>Вступ</i>	3
<i>Приходько Ю. О.</i> Внесок Л. С. Виготського в розвиток дитячої психології	4
<i>Поніманська Т. І.</i> Гуманістичне виховання в контексті ідеї Л. Виготського про дитячо-доросле співтовариство	8
<i>Дичківська І. М.</i> Проблема ефективності інноваційних процесів в освіті	12
<i>Горопаха Н. М.</i> Реалізація ідей Л. С. Виготського у розвиваючому навчанні дітей дошкільного віку (на прикладі використання дослідницького методу)	15
<i>Янциур Л. А., Фарина Н. П.</i> Л. С. Виготський про розвиток дитячої творчості	20
<i>Маліновська Н. В.</i> Мотиваційний компонент у навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку	24
<i>Самсонюк Н. Ф.</i> Прислів'я як індикатор визначення компетентності дошкільника у сфері життєдіяльності „Я сам”	26
<i>Воробйова Л. М.</i> Л. С. Виготський і розвиток сучасної психолінгвістики	29
<i>Белова С. А.</i> Інтерес як педагогічна умова навчально-виховного процесу у творчих спадщинах Л. Виготського та Г. Шарельмана	31
<i>Сузанская Т. Н.</i> Особенности катарсиса в „детском тексте” русской литературы	35
<i>Степанова О. І.</i> Збагачення словника дітей дошкільного віку засобами поетичної лексики	39
<i>Пох Л. И.</i> Эстетические воззрения Л. Н. Толстого в „Психологии искусства” Л. С. Выготского	42
<i>Разина Н. В.</i> Психологическая готовность к материнству в контексте культурно-исторической концепции	43
<i>Ховрина Г. Б.</i> Психологические особенности коррекции детей, не готовых к школьному обучению в контексте культурно-исторической концепции Л. С. Выготского	46
<i>Воробйов А. М.</i> Генезис дослідження співвідношення інтелекту та якостей креативної особистості	49
<i>Кравцов О. Г.</i> Исследование психологических особенностей девиантных подростков в русле культурно-исторической теории Л. С. Выготского	52
<i>Борова В. Є.</i> Дослідження корекції звуковимови дітей дошкільного віку в логопедії.	56
<i>Макаренко М. А.</i> Культурно-исторический анализ роли профессионального сознания в развитии личности	62
<i>Леценко Г. П.</i> Теорія мовленнєвої діяльності як основа формування комунікативної компетенції	66
<i>Новикова-Грунд М. В.</i> Групповые текстовые методики как развитие идеи инструментального метода	71
<i>Жаровцева Т. Г.</i> Професійне ставлення майбутніх педагогів до проблем неблагополучних сімей	75
<i>Литвиненко С. А.</i> Актуалізація ідей Л. С. Виготського в сучасній практиці виховання	80
<i>Юрченко В. М.</i> Л. С. Виготський як фундатор методології систематизації психологічних знань	82
<i>Рудь Г. В.</i> Динаміка формування і реалізації життєвих планів особистості у ранній юності	85
<i>Мірошина Г. Г.</i> Використання ідей Л. С. Виготського про культурний розвиток дитини в розгляді проблеми опосередкованої трансляції етичної культури від керівника дошкільного закладу дітям	89
<i>Головань Т. М.</i> Становлення і розвиток дошкільних закладів в Криму в II половині XIX – початку XX ст.	91
<i>Фасолько Т. С.</i> Л. С. Виготський про виховання моральної поведінки	96
<i>Кравець Л. М.</i> Рефлексивний підхід до становлення професійної діяльності майбутніх педагогів	100
<i>Врочинська Л. І.</i> Педагогічна підготовка батьків – основа ефективної взаємодії у вихованні гуманної поведінки дитини	102
<i>Матейко Н. М.</i> Психологічна корекція пізнавальної сфери дітей в умовах несприятливого екологічного середовища	106
<i>Козлюк О. А.</i> Психолого-педагогічна сутність поняття „спілкування” та підходи до його розуміння	108
<i>Косарєва О. І.</i> Зв'язок емоційної і когнітивної сфер у психічному розвитку дитини	113
<i>Марчук Г. В.</i> Проблема соціального розвитку дитини в світлі теорії соціалізації Л. С. Виготського	116
<i>Меналюк Г. Ф.</i> Мовленнєва математична культура вихователів дошкільних закладів	118
<i>Вижевська Ю. О.</i> Педагогічні умови формування професійно-пізнавального інтересу майбутніх учителів до педагогічної діяльності	122
<i>Федорова Н. В.</i> Гумор у спілкуванні викладачів із студентами як одна з умов організації гуманістичної педагогічної взаємодії	125
<i>Демянюк О. Б.</i> Гра як засіб корекційно-розвивального впливу на дітей дошкільного віку	128
<i>Грищук М. М.</i> Техніка постановки запитань як метод розвитку та підтримки психолого-психотерапевтичного процесу: системний аспект	131
<i>Панасюк М. М.</i> Соціально-психологічні фактори появи та розвитку навчального стресу у студентів вищих навчальних закладів	134
<i>Берлинская Л. А.</i> Ключевые компетенции в подготовке учителей Германии	138
<i>Дроздова К. В.</i> Результативність когнітивного напрямку самостійних занять фізичною культурою підлітків ..	140
<i>Картель Т. М.</i> Місце і роль професійної адаптації в професійному становленні майбутніх інженерів-будівельників	142
<i>Музика Ю. О.</i> Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів до формування логічного мислення в молодших школярів	145
<i>Шмелев И. М.</i> Особенности картины мира лидера деструктивного культа	148
<i>Соколова А. В.</i> Досвід підготовки вчителів до формування педагогічної творчості в університетах Англії	150

Носова Н. В. Особливості фасилітативної дії педагогів у навчально-виховному процесі	154
Глоба Н. В. Аналіз інтелектуальної децентрації у дітей с задержкой психического развития (младший школьный возраст)	159
Конюхова Т. С. Поняття екосистеми як одне з провідних у сучасній екологічній освіті дошкільників	165
Мельник І. Я. Моральний аспект міжособистісних відносин у молодшому шкільному віці	169
Арсеев И. И. Особенности становления мотивационно-смысловой сферы верующих людей	172
Сторож О. В. Теоретико-психологічний аналіз особливостей творчого мислення і креативної особистості ...	176
Якобчук Т. О. Педагогічні умови запобігання та корекції відхилень у емоційному розвитку дитини дошкільного віку	180
Відомості про авторів	185

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 36

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Поніманська Т. І.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 10.01.2007 р. Підписано до друку 26.01.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 21/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 36. — Рівне: РДГУ, 2007. — 188 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем реалізації психолого-педагогічних ідей Л.С.Виготського на сучасному етапі реформування освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20